

ראש השנה – תשובה: יפה שעה אחת קודם...

[שיחה 2 לראש השנה – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

ממדת טובו של הקב"ה שהוא אינו מעניש מיד אלא "ימינך פשוטה לקבל שבים". "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך". (ילק"ש תהלים, סימן תשי"ב עיי"ש). אבל השחיית העונש איננה ללא גבולות זמן, ואנו צריכים לאחוז ביד המושטת לנו בכל הזריזות פן ח"ו יבולע לנו. בחטא אדם הראשון כתוב: "ועתה, פן ישלח ידו" מלמד שפתח לו הקב"ה פתח של תשובה, אין 'ועתה' אלא תשובה". (ב"ר כא) מה הענין? כי ההזדמנות היא קצרת-טווח. "ועתה", לזמן חולף. ואם האדם יחמיץ את ההזדמנות, ייענש בכפליים; גם על החטא שבצע וגם על אדישותו שלא שינה דרכו בהזדמנות הנדיבה שה' נתן לו ארכה, לפני ביצוע העונש.

נביא לכך ארבע דוגמאות. (שאל ודוד / עוזיה / גיחזי / אחאב)

[1] מי היה יותר צדיק, שאול או דוד? "אמר לו הקב"ה לדוד, "שירה אתה אומר על מפלתו של שאול? אלמלי אתה שאול והוא דוד, איבדתי כמה דוד מפניו". (מ"ו"ק טו:). ופירש"י: "שהוא צדיק ממש... שהוא צדיק גמור". וכן על פסוק "בן שנה שאול במלכו" (שמו"א יג) אמרו כבן שנה לחטא. (יומא כב:).

ובכן, **שאלה חמורה**: למה שאול (חָטָא) באחת ועלתה לו (הפסיד המלוכה) ודוד (חָטָא) בשני דברים ולא עלתה לו (לא הפסיד המלוכה) (יומא כב:)? **נגדיל את התמיהה**. שאול חָטָא חָטָא קל, שלא גמר את המצוה לחסל כל עמלק שניצח במלחמה, וכשלוך זה בא לו מתוך מדה טובה של רחמנות "אל תהי צדיק הרבה" (יומא כב:). משא"כ (כך כותב מהר"י אברבנאל) דוד חטא בחילול השם שהרג את אוריה ואמר לו הנביא "אפס כי נאץ נאצת את אויבי ה' בדבר הזה" (שמו"ב יב/יד) לאמר: כי לא חטא בבת שבע, ע"פ גדרי ההלכה של נתינת גט (שבת נו). אבל חטא בחילול ה' כי הוא עצמו היה פוסק דין מוות לנואפים, וכעת יִתְפַּש באותו הדבר, לפי לזות שפתיים של הבריות? ואחד שוגג ואחד מזיד בחילול ה' (אבות, ד:). ואין כפרה בלי מיתה (יומא פו). וחטא נוסף היה לו שפקד את האוכלוסיה. **ועוד חילוק יש ביניהם**: דוד חטא בקום ועשה, שאול חטא בשב ואל תעשה בהימנעות. ובכן, למה להיפך מההגיון, שאול הפסיד את הכל?

חז"ל ענו לשאלתנו. "מכסה פשעיו לא יצליח, זה שאול. ומודה ועוזב ירוחם, זה דוד" (מדרש תהלים ק). נענין בשמואל א' (טו, יג) אחרי ששאול התרשל במצוה לחסל את עמלק ונצטוו "ולא תחמול עליו", ונָצָא לקבל פני שמואל והכריז "ברוך אתה לה', הקימותי דבר ה'". השיב לו שמואל: "ומה קול הצאן הזה באזני?" שאול הבין את הרמז מיד, אלא התנצל "אשר חמל העם" (אין לי אישית יד בזה) למען זבוח לה' (כלומר, כביכול גם זה נעשה לשם שמים). שמואל הפסיק אותו בזעם "הרף! ואגידה לך את אשר דבר ה'... ולמה לא שמעת בקול ה'... ותעש הרע בעיני ה'". עד הנקודה הזו היתה לשאול שהות להכות בלבו על חטא ולהציל המצב ולהשאר במלכותו. אבל הוא החמיץ את ההזדמנות, וטען "אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני ה'". דחה אותו הנביא בקיצור-אומר: "יען מאסת את דבר ה', וימאסך ממלך". כעת שאול כבר מודה "חטאתי", אבל זה מאוחר-מדי. אם אמנם תשובתו תועיל כלפי-שמיא, אבל זה לא יבטל את העונש הגשמי שנחרץ עליו.

לעומתו, נראה נא תגובתו של דוד, כאשר הוכח קשות ע"י נתן הנביא (שמו"ב יב) ע"י מְשָל של כְּבִשֵׁת הָרֶשֶׁת, ודוד גזר "ישלם ארבעתים" (וגזר בכך על עצמו, כי כפח ארבעה מצאצאיו, התינוק של בת שבע, אמנון, אבשלום ואדוניהו) אבל גזרת פיו "בן מות האיש העושה זאת" בוטלה. כי כאשר צעק נתן לעומתו "אתה האיש!" דוד הרכיז-ראש וענה "חטאתי לה'". ולכן בישר לו הנביא: "גם ה' העביר חטאתך, לא תמות".

נהערת התלמיד. הגר"א בספרו **קול אליהו** שואל, על הפסוק בתהלים (לבה, ה) – **חטאתי אוֹדִיעָךְ, וְעוֹנִי לֹא כִסִּיתִי**, אִמְרַתִּי אוֹדֶה עָלַי פְּשָׁעֵי לִה, וְאַתָּה נְשִׂאת עֹן חֲטָאתֵי סֵלָה. ולכאורה היה לו לומר, "ואתה נשאת, **חטאתי עוני ופשעי סלה**", כמו שאמר בראש הפסוק? ולמה אמר רק "ואתה נשאת עון חטאתי סלה", נשאת העון של **חטאתי**? והיכן עווני ופשעי?

והסביר ע"פ הכתוב, [שמואל ב' יב, ג] – "ויאמר דוד אל נתן **חטאתי לה**". ויאמר נתן אל דוד, גם ה' העביר חטאתך, לא תמות". וע"פ המסורה, יש **פיסקא באמצע הפסוק**! והטעם, לרמוז שרצה דוד לומר עוד דברים. והיינו שרצה לומר כל סדר הוידוי, **חֲטָאתִי עוֹנִי פְּשָׁעֵי**. [כפי שפסק הרמב"ם [הלכות תשובה א, ב] – "כיצד מתנַּחֵה: אומר: "אנא ה'! חטאתי, עוֹנִי, פְּשָׁעֵי לפניך, ועשיתי כך וכך, והרי נִחַמְתִּי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה"] ודוד כשהתחיל ואמר "חטאתי לה" – אמר זאת בְּלֵב נִשְׁבֵּר ונדָפָה, ובחרטה גמורה, עד אשר ביטל המקטרג במילה יחידה זו!.

זהו שאמר דוד: "את **חטאתי** הודעתך בפי. / וגם **עוני** לא רציתי לכסותו אלא להתוודות עליו / וגם אמרתי בלבי להתוודות על **פשעי** לה". – אבל אתה ברחמיך הרבים הודעתני כבר שנשאת הָעוֹן ממני, אחר מילת **חטאתי** לבדה. [ואולי רמז לדבר שנכתב דווקא במזמור ל"ב = פסוק ה' = היינו שהיה לבו לה' בתשובתו]

[2] דוגמא שניה היא במעשהו של עוזיה המלך.

חשקה נפשו להקטיר קטורת בבית המקדש למרות שאיננו כהן גדול, למרות שכתוב "והזר הקרב יומת". כאשר התקוממו הכהנים למחות בו "צא לך מן המקדש, ולא לך לכבוד" (דה"י ב כו, יח) לא הגיב בהכנעה, אלא "ויוזעף... ובזעפו והצרעת זרחה במצחו" והפסיד בזאת את המלוכה משך 25 שנים עד יום מותו, כי היה מצורע (מל"ב טו ברש"י). כלומר, אם היה חוזר בתשובה מיד בעת ששמע תוכחה, היה ניצול. היה לו רגע קט אבל הוא החמיץ את ההזדמנות.

[3] דוגמא שלישית בענין גיחזי.

אלישע הנביא רָפָא את נעמן, שר צבא ארם. אלישע קדש שם-שמים בכך שסרב לקבל שום מתנה מהגוי. אבל גיחזי משרתו חמד הון ורץ אחריו בסיפורי-כזב עד שהוציא ממנו כסף ושתי חליפות בגדים. כאשר אח"כ חזר לעמוד לפני אלישע, ונשאל "מאין, גיחזי?" (מל"ב ה, כה) ועדיין היה מושג של "ועתה" הנ"ל, רגע של בחירה חפשית לחזור בתשובה ולהציל את כל הענין, התחיל גיחזי להיתמם ולהשתמט "לא הלך עבדך אנה ואנה". מיד גער בו הנביא "הֲעֵת לַקַּחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלַקַּחַת בַּגְדִים וְזִיתִים וְכַרְמִים וְצֹאן וּבָקָר וְעַבְדִים וּשְׁפָחוֹת?" (כלומר, ע"פ קידושין לט: אין שכר מצוה בעוה"ז. יש להמתין עד עוה"ב.). מיד יצא גיחזי מצורע כשלו. כי לא תפש את האפשרות המושטת לו של תשובה.

[4] דוגמא רביעית מצאנו אצל אחאב המלך.

כשיצא להלחם ברמות גלעד, שאלו אז את מיכה הנביא אם יצליחו, וענה בלשון סתמית "ראיתי את כל ישראל נפוצים על ההרים כצאן אשר אין להם רועה... ישובו איש לביתו בשלום" (דה"י יח, טז). מבואר במלבי"ם (על מל"א כב, ב) שאין כאן החלטה שימות. אם היה מוותר על עריצות-מלכותו לאותו יום ומציית לדברי הנביא, אולי היה נשאר בחיים. הרי הנביא התבטא "ישובו כל איש לביתו בשלום". ולמרות זאת, גם אחרי ששמע את דברי הנביא הוא הקשה את ערפו (פסוק כ"ו) וציוה לשים את הנביא בבית סוהר ולהאכילו לחם צר ומים לחץ (רק כדי שיחיה בצמצום). כיון שה' הושיט לו יד לחזור בתשובה וסירב, הוסיף הנביא את הנדבך הנוסף: "אם שוב תשוב בשלום, לא דבר ה' בי". וממילא מת, משום עקשנותו וסרבנותו.

כל אלו הם הוכחה לדברי חז"ל במדרש תהלים הנ"ל "מכסה פשעיו לא יצלית, ומודה ועוזב ירוחם".

כבר אמרנו כמה פעמים, ידוע מראש שהאדם ייכשל בחטא ככתוב "כי הוא ידע יצרנו, זכור כי עפר אנחנו" (תהלים קג, יד וע"ע אבות דר' נתן, פ"טז). "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח, כא). "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז, כ). אבל יש אשמה נוראה אם אין האדם מתחרט ומשנה דרכו, אם האדם לא תופש בעוגן-הצלה של "ועתה".

וזהו הנאמר במשלי (א, כב-לג) – "עד מתי פתיים תאהבו פתי... תשובו לתוכחתי... (אבל) יען קראתי ותמאנו, נטייתי ידי (=מרחוק, כביכול ראיתם שה' עושה תנועות בזרועו להזהיר אתכם: שובו אלי) ואין מקשיב... (לכן העונש הנורא הוא) גם אני באידכם אשחק, אלעג בבוא פחדכם (ממה שיראתם)... בבוא עליכם צרה וצוקה, אז יקראונני (יחזרו בתשובה, אבל מאוחר מדאי. זה יועיל כלפי עונש עולם הנשמות, אבל זה לא יציל מן עונשי עוה"ז) ולא אענה (ה' מודיע), ישחרונני ולא ימצאונני. תחת כי שנאו דעת, ויראת ה' לא בחרו. לא אבו (=לא רצו) לעצתי... ויאכלו מפרי דרכם... (ורק זה שהוא) ושומע לי ישכן בטח, ושאנן מפחד רעה".

חז"ל מוסרים לנו: "בלעם היה רשע ערום (ערמומי) וידע שאין עומד לפני הפורענות אלא תשובה. שכל מי שהוא חוטא ואומר 'חטאתי', אין רשות למלאך ליגע בו". (במד"ר כ"ג ע"פ במדבר כב, לד). כלומר, אם נתפוש את ההזדמנות הפלאית שיש לנו בימים ספורים אלו לפני ראש השנה, בידינו להמתיק את כל הגזירות הרעות ח"ו העלולות לבוא בשנה הבאה. ויפה שעה אחת קודם.

כמה גדול הוא ענין התשובה!.

"שערי תפלה, פעמים פתוחים ופעמים נעולים (=ש"ש תפילתי" – איכה ג, ח). אבל שערי תשובה לעולם פתוחים". (במד"ר כ"ח, עוד עיין רמב"ם, הל' תשובה ד/ו). כמה ה' ממתין לנו ומוכן לסייע לנו בשעה יפה זו: "שהקב"ה יושב ומצפה להם לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה, שיעשו תשובה ויגאל אותם" (תדב"ר לא). במיוחד תקופה של הנעורים, העת הזאת שהצעירים במיטב כוחם, היא המובחרת והמצוינת ביותר. "אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש" (ע"ז יט). ואיננו ממתין עד כלות כוחותיו. כי לעת זיקנה, לא שהוא עזב את יצה"ר, אלא שיצה"ר נטש אותו אחרי שכבר מיצה ממנו כל לשדו וליחו. "ינקותא כלילא דוורדא" (שבת קנב).